

**ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ ВА
КОММУНИКАЦИЯЛАРИНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВАЗИРЛИГИ**

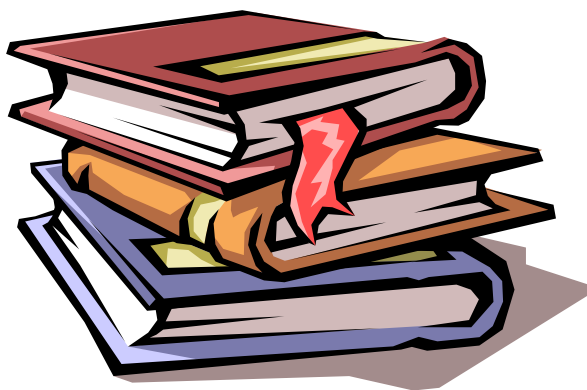
**ТОШКЕНТ АХБОРОТ ТЕХНОЛОГИЯЛАРИ УНИВЕРСИТЕТИ
ФАРҒОНА ФИЛИАЛИ**

Компьютер инжиниринги факультети

Гуманитар ва ижтимоий фанлар кафедраси

**МАДАНИЯТШУНОСЛИК
ФАНИДАН**

РЕФЕРАТ

Топширди:

613-15 гуруҳ талабаси Д.Вахобов

Қабул қилди:

катта ўқитувчи Ў.Каримов

Фарғона - 2017

МАВЗУ: МАДАНИЙ МЕРОС ТУШУНЧАСИ ВА УНИНГ МОХИЯТИ.

РЕЖА:

- 1. «Маданий мерос» тушунчасининг мазмуни.*
- 2. Маданий мероснинг механизми.*
- 3. Ўзбекистонда жамиятни маънавий янгиланиши жараёнида маданий меросга муносабат.*

Ижтимоий муносабатлар иқтисодий маданиятнинг асосини ташкил қилиб, ижтимоий-иқтисодий онгни белгилайди, уларда ўз ифодасини топади. Шунингдек, ижтимоий муносабатлар ишлаб чиқариш даражисини эмас, балки мулк, тақсимот, истеъмол билан боғлиқ муносабатларни акс эттиради. Иқтисодий муносабатлар номоддий соҳаларнинг қисми сифатида ҳам фаолият жараёнида вужудга келади, ривожланади, жамият иқтисодий маданиятни ифодалайди. Иқтисодий маданиятнинг мазмунини кишиларнинг турли соҳаларда мақсадга мувофиқ ижтимоий фаолияти, сифат натижалари ташкил этади.

Жамият иқтисодий маданиятида шахснинг иқтисодий маданияти унинг ўзини камол топтиришини англатиб, нафақат маданият қадриятларини яратиши, бойитиш ва истеъмол қилиш даражасини, балки ўз эркинлигини янги босқичга кўтаришини таъминлайди.

Иқтисодий маданият қуйидаги функцияларни бажаради:

1. Билиш функцияси - иқтисод фанларининг ҳолати, фан асос-ларининг тажрибага тадбиқ этиш усули ва йўллари билиб олишга даъват этади.
2. Дунёқараш функцияси - асосан, маънавий-руҳий моҳиятдаги иқтисодий ғоялар, қарашлар, тасаввурлар тизимидан иборат.
3. Тарбиявий функция – иқтисодий маданиятни эгаллаш, билимлар йиғиндиси эътиқодга айлантиришдаги бош манба эҳтиёжлар ва манфаатлардир. Билимлар ақл идрок ва юракдан ўзлаштирилганда эътиқодга айланади.

4. Амалий фунция ёки ишлаб чиқариш функцияси – бунда иқтисодий маданият маънавий ва амалий таъсир кўрсатиш хусусиятига эга бўлади.

Ахлоқий маданият – жамият, социум, индивидлар томонидан ахлоқий камолот меъёрларига эришиш даражасидадир. Кундалик турмушда, кишилар фаолиятида амал қилинадиган ва ўзлаштириладиган ахлоқий қадриятлар ахлоқий камолот меъёрлари билан боғлиқдир. Ахлоқий маданият таркибига ахлоқий онг, ахлоқий муносабат ва ахлоқий фаолият киради.

Ахлоқий онг тарихан ўзгарувчи ахлоқий муносабатларни англатиб, ахлоқийликнинг субъектив жихатидир. Воқеликка ва инсон фаолиятига қадрият тарафидан муносабатда бўлиш ахлоқий онгнинг муҳим хусусиятидир.

Ахлоқий муносабатлар ижтимоий муносабатларнинг алоҳида кўриниши бўлиб, ахлоқий фаолиятга у ҳолда кишилар ўртасида таркиб топадиган ўзаро боғлиқлик ва алоқалар йиғиндисидир.

Ахлоқий фаолиятида инсон ёки жамиятнинг ахлоқий онгни, ахлоқий муносабатлари яхлит номоен бўлиб, ахлоқий талаблар, фазилатлар инсонпарварлик моҳиятини касб этади. Ахлоқий фаолият: ахлоқий билимларни эгаллаш; ахлоқий туйғуларни шаккилантириш; ўзини тарбиялаш; меҳнатга меҳр; ахлоқий тарбияланганлик ва ҳақозолардан ташкил топган.

Ахлоқий меъёрлар ва қоидалар ўзида аниқ тархий мазмун , муайян жамиятнинг ижтимоий ҳолатини акс эттиради. Ахлоқий маданият инсон ҳулқининг кўринишига эга бўлмасдан мавжуд бўла олмайди. Ахлоқий маданият ахлоқий онгдан ташқари кишиларнинг ҳулқи орқали реаллашади.

Жамиятнинг ахлоқий маданияти мазмунан индивид ахлоқий маданиятидан фарқ қилади. Жамият ахлоқий маданияти ахлоқий қадриятлар тизимини ифодалайди, шахс ахлоқий маданиятида эса ана шу тизимнинг жихатлари индивидуалликда акс этади. Бу икки жихат бир-бирини тақазо қилади, бир-бирини бойитади.

Эстетик маданият инсоннинг маънавий-ҳиссий фаолияти билан боғланган муносабат ва қадриятлар тизимини ифодалайди. Эстетик маданият соҳаси – бу, инсоннинг теварак атрофни ўраб олган воқеликка нисбатан бўладиган муносабатида ўзини эркин намоён этишдир. Бу эркинликнинг моҳияти шундаки, инсон предметга, унинг жинси ва турига мос меъёрини топиб гавдалантиради, уни қайта ишлайди.

Эстетик маданият жамият маданиятининг иқтисослаштирилган қисми бўлиб, унинг ҳолатини санъат ва эстетик муносабатлар ривожланиши билан боғлаб тушинтириш мумкин.

Эстетик муносабатлар ва унга муофиқ келадиган эстетик қадриятлар тизими эстетик маданиятнинг унсурлари ҳисобланади. Эстетик маданиятнинг хусусиятлари эса унинг негизини ташкил этувчи фаолиятнинг ўзига хослиги билан шартлангандир. Фаолият амал қилмоғи учун: фаолият субъекти, фаолият объекти, фаолиятнинг ўзи бўлиши керак.

Маданият тизимида фан - моддий ва маънавий маданиятининг таркибий қисми бўлиб, фан маънавий ишлаб чиқаришнинг маҳсули сифатида ўзида инсоннинг моҳиятли кучларини ифода этиб, маданият ҳодисаси сифатида намоён бўлади.

Фан маданият ҳодисаси сифатида билимларни ишлаб чиқариш хусусиятлари назарда тутилади. ҳар қандай тасаввур ва билимлар сингари фан ҳам ижтимоий практика, ижтимоий эҳтиёж туфайли юзага келади.

Маданият тизимида дин – инсоннинг эътиқод рамзи, охират ва ҳаёт тасаввурларининг маънавий ва моддий маданият сифатида намоён бўлишидир. Шунингдек, дин барча жамиятларда ахлоқни шакллантирувчи соҳа бўлиб келди ва ғоявий-сиёсий йўналишларга эга бўлди. Ибтидоий даврлардан бошлаб маданиятнинг таркибий қисми сифатида шаклланиб, жаҳондаги йирик маданиятлар: будда, христианлик, ислом цивилизацияларини яратди.

Қадрият тушунчаси маданиятшуносликнинг асосий тушунчаларидандир.

Айрим тадқиқотчилар уни даврнинг эҳтиёжини белгилайди, яъни, тарихий хусусият касб этади деб ҳисобласа, бошқа бир тадқиқотчи Рикерт аксинча, қадрият доимий, универсал хусусиятга эга дейди. Т.Парсонс қадрияти - меъёрни андоза деб айтади. Мазкур турли хил, ҳатто қарама-қарши фикрлардан қадриятнинг маъноси кўп қиррали эканлиги англанади.

Қадрият – кишилар ҳаётида ўта аҳамиятли ҳодисадир. Уни маданият соҳалари рўёбга чиқарган ҳодиса сифатида боғлиқликда англаш мумкин. Шунда хўжалик, техник, ижтимоий, сиёсий, бадиий, илмий, ахлоқий қадриятлар ажралади. Расмий нуқтаи назардан қадриятни ижобий ва салбий, ўзига хос ва доимий, мустақил ва шартли тарзда фарқлаш мумкин. Моддий нуқтаи назардан қадрият ҳиссий (яъни оддий ҳис қилиш орган) – бу ҳаётӣ, маиший, техник, қониқиш қадрияти ва маънавий – илмий, ахлоқӣ, эстетик, диний ва бошқаларга бўлинади. Айрим қадриятлар (хўжалик, техник, сиёсий) тарихий хусусият касб этиб, яъни маданият, давр ўзгариши билан улар ҳам ўзгариб туришини батафсилроқ ўрганиш чоғида аниқлаш қийин эмас, бошқа қадриятлар эса доимий, универсал хусусиятга эга (ахлоқӣ, бадиий).

Юқорида таъкидланганидек қадрият ижтимоий фаолиятни тартибга солиб, индивидлар, гуруҳлар ва жамиятнинг муҳим ютуқларига эришувини белгилайди. Ижтимоий кўламдаги мазмун даражаси бўйича қадрият узвийликга эга. Қадриятнинг дастлабки даражаси оддийлари орасидан ажралган аниқ нарсалар, ҳолатлар, ҳаракатларнинг афзаллари билан боғлиқ. Иккинчи даражаси эса, маълум индивидга яқин бўлган ижтимоий гуруҳлар қизиқишига мос келувчи образлар ҳаракати ёки фаолиятнинг танланиши билан боғлиқ. Учинчи даража – бу энг юксак умуминсоний мақсадлардаги танланиш бўлиб, бунда эзгулик, ҳақиқат, гўзаллик, адолат, тартиб, бойликка қарама-қарши ёвузлик, ёлғон, хунуқлик, бетартиблик, қашшоқлик мужассамликда намоён бўлади ёки бу тақдир билан боғлиқ ўта юксак танлаш ҳисобланади (буддизмда нирвана, сўфийликда фано сингари).

Қадриятларнинг иерархияга асосланган мураккаб тизимда индивиддаги сингари турли тоифадаги умумнинг ҳам ўзига хослиги асосий ва такрорий, марказий ва четдаги, устунлик ва ҳолатдаги тарзларга ажратиш мумкин. Қадриятлар рўйхати ҳар бир жамиятнинг миллий ва ўзига хос цивилизацияси билан боғлиқ ҳолда кескин фарқланади. ҳамма даврларда барча халқларда энг юксак қадриятлар эзгулик, ҳаёт, меҳнат, севги, ҳақиқат, бахт сингари мезонларда ифодаланган.

Қадриятларнинг муайян жамият ёки синфга мансуб кишилар турмуши ва маданиятининг ҳақиқий ёки идеал неъматлари бўлган табиат ва жамият ҳодисаларининг моҳиятидир. Бу неъматларнинг қадриятлар дейилишига сабаб кишилар уларни қадрлайдилар, чунки бу қадриятлар уларнинг шахсий ва ижтимоий турмушини бойитади.

Қадриятлар ичида энг асосийси ва умумийси ҳаётдир. ҳаётдан маҳрум бўлиш барча қадриятлардан фойдаланишни йўққа чиқаради, қолган қадриятлар аслида ҳаёт неъматларининг моҳиятидир, маданий қадриятларидир.

Қадриятнинг ҳаётдаги ўрни ва аҳамияти баҳолаш туфайли белгиланади. Баҳолаш инсонларнинг эҳтиёжлари, манфаатлари, мақсадлари, қизиқишларидан келиб чиқади. Айрим ҳолларда эҳтиёж ва манфаатлар бири-бирига зид келиши мумкин. Муайян ижтимоий гуруҳ, миллат, синфлар учун олий қадрият ҳисобланган ҳодисалар бошқалар учун қадрият бўлмаслиги мумкин. Табиат ва жамият ҳодисаларини қадрият туркумига киритиш ва киритмаслик кишиларнинг эҳтиёжлари, манфаатлари, орзу-истаклари, мақсадлари билан белгиланади.

Қадрият дейилганда инсон ва инсоният учун аҳамиятли бўлган, миллат, элат ва ижтимоий гуруҳларнинг манфаатлари ва мақсадларига хизмат қиладиган табиат ва жамият ҳодисалари мажмуи тушунилмоғи лозим.

Қадриятлар ижтимоий хусусиятга эга бўлиб, кишиларнинг амалий фаолияти жараёнида шаклланади ва ривожланади. Улар моҳиятига кўра турларга бўлинади. Аввало, инсон ва унинг ҳаёти энг олий қадрият

хисобланади. Инсон эҳтиёжларини қондиришда табиий қадриятлар: ер ва ер ости бойликлари, бошқа табиат неъматлари катта аҳамият касб этади.

Инсон меҳнати, ақли билан яратилган моддий бойликлар моддий қадриятлар хисобланади. Маданий-маънавий қадриятларга илмий-техникавий ва интеллектуал имкониятлар яратган бойликлар мансуб. Шунингдек, жамият тараққиётида, инсон ҳаётида ижтимоий-сиёсий қадриятлар: эркинлик, тенглик, биродарлик қабилаар ҳам ўрин тутати. Ижтимоий-сиёсий қадриятлар ичида истиқлол туфайли қўлга киритилган барқарорлик, тинчлик, тотувлик алоҳида аҳамитга эга.

Қадриятлар амал қилиш доирасига кўра миллий, минтақавий ва умуминсоний турларга бўлинади. Миллий қадриятлар мураккаб ижтимоий-руҳий ҳодиса бўлиб, у миллатнинг тили, маданияти, тарихи, урф-одатлари, анъаналарини, жамики моддий ва маънавий бойликларини, иқтисодий, ижтимоий-сиёсий ҳаётнинг барча томонларини қамраб олади. Минтақавий қадриятлар иқтисодиёти, маданияти, тарихи, тили, дини, урф-одат ва анъаналари муштарак бўлган халқлар манфаатларига хизмат қиладиган табиий ва ижтимоий ҳодисалар мажмуасини ташкил этади.

Умуминсоний қадриятлар мазмуни жиҳатидан чуқур ва кенг бўлиб, умумбашарий аҳамият касб этади. Умуминсоний қадриятлар барча миллатлар, элатлар ва халқларнинг мақсад интилишига мувофиқ келади.

Миллий қадриятлар умуминсоний қадриятлар билан қанча кўп уйғунлашган бўлса, уларнинг тараққий этишига шу қадар кенг имконият очилади.

Умуминсоний қадриятлар туркумига инсоният цивилизациясининг тараққиёти билан боғлиқ бўлган умумбашарий муаммолар киради. Булар: ер юзида илм-фанни тараққий эттириш, тинчликни сақлаш, қирғин қуролларини тўхтатиш, табиатни муҳофаза қилиш ва ҳоказолар.

Маданий мерос - бу ўтмишда қолган қадриятлар ғоялар, тажриба, билимлар уларни ўзлаштириш йўллари, яъни кишиларнинг ижодий фаолият усуллари ва уни ташкил қилиш ҳамда унинг натижаларидир. Ўзлаштириш

ёки аниқроғи маданий мерос жараёни ўта муҳим бўлиб, маданиятнинг ҳаракатдаги асосий қонунларидан бири ҳисобланади. Бу жараён инсониятнинг ўтмиши, бугуни ва келажagini бир бутун ҳолда бирлаштириб, одатий тарзда тайёр ютуқларга айланади. Бор нарсани излаш, маълум нарсани очиш, қилинган кашфиётни кашф қилиш керак бўлмаганидек, ўтмиш аجدодлар қилган ишни такрорлаш шарт эмас. Эришилган ютуқлардан келиб чиқиб, жамият ўз мақсадларини амалга оширишнинг қисқа йўлларини танлайди. Бундан ташқари маънавий мерос кишиларнинг савиясини беҳад кенгайтиради, улар ҳаётини ақлий ва ҳиссий жиҳатдан бойитади, билимнинг туганмас манбаи бўлиб хизмат қилади.

Ўзбекистон ўз мустақиллигини мустаҳкамлаш, жаҳон ҳамжамиятида ўзининг муносиб ўринни эгаллаш жараёнида сиёсий, ҳуқуқий, ижтимоий-иқтисодий, маънавий-маърифий соҳаларда кишилар тафаккурида тубга ўзгариш, - миллий ғоя– миллий- мафкурани шаклланиш жараёни кечмоқда. Бу жараён учинчи минг йиллик арафасида амалга ошмоқда. ***Маданий мерос-бу ўтмишдан қолган қадриятлар, ғоялар, тажриба, билимлар уларни ўзлаштириш йўллари, яъни кишиларнинг ижодий фаолият усуллари ва уни ташкил қилиш ҳамда унинг натижалардир. Ўзлаштириш ёки аниқроғи, маданий мерос жараёни ўта муҳим бўлиб, маданиятнинг ҳаракатдаги асосий қонунларидан бири ҳисобланади.*** Бу жараён инсониятнинг ўтмиши, бугуни ва келажagini бир бутун ҳолда бирлаштириб, одатий тарзда тайёр ютуқларга айланади. Бор нарсани излаш, маълум нарсани очиш, қилинган кашфиётни кашф этиш керак бўлмаганидек, ўтмиш аждодлар қилган ишни такрорлаш шарт эмас. Эришилган ютуқлардан келиб чиқиб жамият ўз мақсадларини амалга оширишнинг қисқа йўлларини танлайди. Бундан ташқари маънавий мерос кишиларнинг савиясини беҳад кенгайтиради, улар ҳаётини ақлий ва ҳиссий жиҳатдан бойитади, билимнинг туганмас манбаи бўлиб хизмат қилади.

Ўтмиш билан батамом узилиш мумкин эмас. Инсоният тарихида мутлақо янги маданият яратишга уринишлар бўлган, бироқ бундай

уринишлар хунук натижаларга олиб келган. Бунга 1920 йилларда Совет Россиясида «Пролетар маданиятини» яратишга уринишни ёки «Маданий инқилоб»ни мисол тариқасида келтириш мумкин. Бу «Инқилоблар» жараёнида янги маданият яралмади, аксинча бори ҳам қилинди: қўлёмалар, китоблар, суратлар ёқилди; меъморий ёдгорликлар бузилди, энг ачинарлиси маданий қадрият эгалари махв қилинди. Оқибатда ўтмиш билан боғлиқ узвийлик бузилиб жамият маънан орқага кетди.

Маданиятнинг меъёрий ривожланиши уни асраб келгуси авлодларга мерос қилиб қолдиришни билдиради. Бироқ, бу жараён оддий ва бир хилда кечмайди. Маънавий қадриятларнинг мундарижаси, уларни қайта кўриб чиқиш ва қайта баҳолаш, уларнинг ўзаро боғлиқлик усуллари, муносабат типлари, билимларни асраш ва узатиш, ҳаёт меъёрлари, воқеликни эстетик идрок қилиш хусусияти ўзгармасдан қолмайди, улар узлуксиз ҳаракатда бўлади. Мерос серқирра ва кўп қиёфалидир. Унинг аниқ намоён бўлиши типларнинг кўплиги, тенденциялар хилма-хиллиги билан фарқланади. Ҳар бир янги авлоднинг ворислик механизми ўтмишдошларнинг тажрибасидан маданиятнинг турли соҳаларида фарқланади: санъатдаги ўлчам фандагидан бошқача; табиий фанлар гуманитар фанлардан фарқли. Ворислик (мерос) ҳар қандай соҳада инсоннинг ҳақиқий ўзлаштиришида намоён бўлади, ва айна пайтда маҳаллий ёки дунё миқёсидаги жараёнлар шаклида ҳам ифодаланиши мумкин. Ворисликнинг маҳаллий (чекланган) шакли маданиятнинг касбий (профессионал), миллий, этник ва бошқа кўринишларига эга. Бу фаолият маданий босқичларда бир меъёрда, теккис йўналиш шаклларида бўлмай, унинг бир босқичдан иккинчи босқичга сакраб ўтиши нотекис бўҳронлар хусусиятига эга. Инсониятнинг маънавий ютуқларини мерос қилиб қолдиришда ворислик кенг миқёсли (умумий) шаклда жараёнлар муффасал йўналишда амалга ошади. Масалан, Қадимги Миср заковати «Инжил», «1001 кеча эртаклари» каби маданият ёдгорликларига ижобий таъсир қилди. Яна, ер юзидаги барча халқларнинг замонавий билим соҳаларига замин бўлган Бобил астрономияси, ҳинд

математикаси, антик фалсафа, рим ҳукуқи ҳақида ҳам шундай гапириш мумкин.

Агар маданият ва маънавият соҳалари таркибида тил, удумлар, анъаналар ва бошқалар бўлса, маълум халқнинг маданият тарихи доирасида мерос қолдириш жараёни яхшироқ кечади. Бошқа соҳаларда эса техника, фан, санъат каби соҳалардаги бир халққа тегишли мерос бошқа халқларга ҳам тегишли мулкка айланади.

Кейинги авлодларга мерос қолдириш учун маданиятда белгиланган усул ва механизм мавжуд. Улардан баъзилари қадимдан амал қилади, бу – намоёниш қилиш, оғзаки узатиш, фольклор, санъат; бошқа усуллар кейинроқ пайдо бўлди, бу – кино тасвири, оҳонрабо ёзуви, компьютер хотираси. Барча жамиятларда ҳам ҳаққатдан маънавий мероснинг фойдаланиш имкониятларини ўзгартириш шароити бир хилда эмас. Улар ижтимоий-иқтисодий, сиёсий, ғоявий омиллар билан белгиланади. Бу омиллар мероснинг ҳажми, танлаш хусусияти, интенсивлигига боғлиқ. Бизга маълумки совет жамиятида коммунистик ғоя ҳукмронлиги даврида халқлар, хусусан Ўзбекистонда ҳам ўзининг ҳақиқий тарихий, миллий ва маънавий меросидан маҳрум этилган эди. Умуман, маданий меросдан мутлақо маҳрум бўлган ёки фойдаланмаган жамият ёки халқлар тарихда бўлиши мумкин эмас.

Маданий мероснинг механизми қуйидаги хусусиятларга эга

1. Маънавий мероснинг узвийлиги. Аجدодлар яратган жаъмики бойликка янги авлод меросхўр бўлади, тарихий аҳамиятини йўқотган маданият ўрнида яна маданиятлар вужудга келади, аввалгилардан кўп нарсалар ўзлаштирилади. Ўтмиш тажрибаси бугун ва келажак учун ҳар доим асқотиқиши мумкин, шунингдек, бугун унитилган нарсалар бутунлай йўқолиб кетмайди. Масалан, В. Шекспир юз йилча унитилиб, кейинги авлодлар учун жаҳон адабиёти ва драматургиясининг классиги сифатида танилди.

2. Ўтмишдан келажакка ўтиш жараёнида мероснинг ўзгариши. Маданий мероснинг ўтиш даврида хусусияти ўзгариши мумкин. Яъни, миллий гоё мавжуд нуқтаи назар ва билимлар талабига мос келувчи янги талқиндаги мазмун касб этади. Мана шундай кўринишда у келажакка мерос бўлиб ўтади. Бизнинг кунимизгача Суқрот ва Демократ асарларининг асл нусхаси сақланиб қолмаган, бироқ ҳар бир авлод уларнинг гоёсини ўзи учун янгитдан кашф қилади ва уларнинг фалсафасини талқин қилувчи минглаб китоблар яратилади.

3. Ўтмишдан қолган барча нарсалар бутунлай ўзлаштирилмайди, балки янги давр ва талабига, руҳига жавоб берувчи, моҳиятан зарур нарсаларгина олинади. Ҳозирда эскирган ва керакмас деб ҳисобланган нарсалар, келажакда балки янги моҳият ва муҳим аҳамият касб этар. Аллақайси даврда қолиб кетган кийиниш усули кутилмаганда одатга айланиши мумкин. Янги ҳаёт қадим донишмандчилигидан гоё олади.

Ҳар бир этнос, халқ ўзининг мустақил, бетакрор, беҳад ноёб маданиятига эга. Халқлар ҳаётининг минтақавий, тарихий ўзига хослиги ҳар бир халқ маданиятининг ривожланиши учун шароит яратиб беради, у ёки бу этнос ҳаётининг сақланиб қолиши ва барҳаётлигига имкон туғдиради. Шу тарзда миллатлар олами- умумий коинот шаклланади, унда инсон ва уни тарихан ўраб турувчи табиат уйғунлашиб этносларнинг ижтимоий руҳиятига таъсир кўрсатади, миллий хусусият шаклланади ва унинг амалий фаолият йўналишини аниқлайди.

Мана шу бошланғич маданият оламида инсон туради, бу ерда унинг муҳим ўрни мақсади шаклланади, унинг диди, ҳаётий орзуси пайдо бўлади. Инсон, маданиятларга меросхўр сифатида миллий мулкини ўзлаштиради. Намунавий ҳулё қадриятларини асрашда ва келажакка қолдиришда, жамиятда одамлар ўртасидаги муносабатларни тартибга солувчи, аниқ барқарорлик бўлиши зарур. Маданиятнинг мавжудлиги ва ривожланиш анъанасида, маданиятларни асраш усулида ҳам бу барқарорлик бор.

Анъана маданиятда янги одатлар билан уйғунлашиб кетади. Инсонга нафақат билим, шунингдек, ҳаёт фаолиятида анъанавий ибратлар ва яхши ўзлаштирилган маҳорат ва кўникма ҳам зарур. Бироқ, ижодкорликнинг бошланиши фикрлаш жихатдан дастлабки эслаб тасвирлашдан кўра сермахсулликни вужудга келтиради. Маданиятнинг ривожланиш жараёни ижодкорликнинг субъекти саналган шахснинг шаклланиши жараёни билан бирга кечадиган ҳодисадир, яъни, инсонни нафақат жамиятда мавжуд бўлган маданий меъёрлар, анъана ва ибратлар, балки маданий жараёнларнинг ривожланиб бориши ҳам қўллайди.

Ўзбек халқининг маданий мероси минг йиллар давомида яратилган. Унда турли даврларда Ўзбекистон ҳудудида эътиқод қилинган зардўштийлик, буддизм, ислом ва бошқа динлар яратган маънавий-ахлоқий кадриятлар мужассамлашган; Унда-бутун дунёга машҳур имом ал-Бухорий, ат-Термизий, Нақшбандий, Яссавий, Фаробий, Беруний, Ибн Сино, Улуғбек, А. Навоий каби кўплаб буюк мутафаккирларнинг билими ва салоҳияти гавдаланган, бу меросда Амир Темур ва Бобурларнинг давлатчилик ва сиёсий қурилиш тажрибалари; буюк меъморчилик ёдгорликлари, тасвирий санъат, музыка, амалий санъат асарлари: халқ урф-одатлари ва анъаналари, миллий спорт турлари уйғунлашган.

Мустақиллик йилларида халққа унинг маънавий ва маданий бойликларини қайтариш борасида кўплаб ишлар қилинмоқда. Дастлабки, энг муҳим қадам «Ўзбек тили ҳақидаги» қонуннинг қабул қилиниши бўлди. Бу билан ўзбек тилидаги халқнинг бебаҳо маданий ва миллий бойлиги мақоми тикланди. Бухоро ва Хива шаҳарларидаги меъморчилик ёдгорликларини таъмирлаш борасида фаол ишлар олиб борилиб, ёдгорликлар шу даврда жаҳон аҳамиятидаги мақомга эга бўлди. Бу шаҳарларнинг 2500 йиллиги, Тошкентнинг 2000 йиллиги каби саналар катта тантана билан нишонланди. Ижтимоий-иқтисодий муаммоларга қарамасдан миллий маданиятни асровчи янги музейлар барпо этилди: Темурийлар даври тарихи музейи. Олимпия шон-

шарафи музейи ва Ўзбекистон тарихи музейи янги мазмунда бойитилди. Макомчилар музейи ва бошқалар дунёга машҳур бўлди.

Халққа ўз тарихи ва хотираси қайтарилмоқда. Миллий ва жаҳон маданияти ривожига улкан ҳисса қўшган ватандошларимизнинг хизматлари ҳақида юбилей тантаналари ўтказилди. Ўтган йилларда Навоий, Бобур, Қодирий, Бехзод, А. Фарғоний юбилейлари нишонланди. Алоҳида тантаналар билан халқаро миқёсда Улуғбекнинг 600- йиллиги, Амир Темурнинг 660- йиллиги, Имом Бухорийнинг 1225 йиллиги ўтказилди. Жалолиддин Мангуберди таваллудининг 800 йиллиги ва «Алпомиш» эпосининг 1000 йиллиги кенг нишонланди. Айниқса катогон қурбонларининг бегуноҳ хотираси тикланиши катта аҳамиятга эга бўлди. Улар орасида кўплаб маданият арбобларининг номлари бор: жадидчилик ҳаракатининг йўлбошчилари, шоир ва ёзувчилар-Мунавварқори Абдурашидхонов, А. Фитрат, Чўлпон, Рамзий, Боту ва бошқалар.

Миллий анъаналарни тиклаш бўйича ҳам кўплаб ишлар қилинди. Наврўз, ҳайит каби қадимги халқ ва диний байрамлар расман ҳаётга қайтди. Ҳайр мурувват удумларини давом эттириш ва ёш авлодни баркамол ўстириш мақсадида Ўзбекистон Республикаси Соғлом авлод учун жамғармасини ташкил қилиб, дастлабки орденини ҳам шундай атади. Ногирон болалар учун «Меҳрибонлик» каби саҳоват фестивали мунтазам ўтказиб келинмоқда. Ўзбекистонда халқаро кино, театр ва «Шарқ тароналари» каби мусиқали фестиваллар ўтказиш яхши анъанага айланиб қолди. Халқ баҳшичилиқ санъатига эътибор кучайиб Республика конкурслари ўтказилди. Шунингдек миллий курашимиз халқаро мақомга эга бўлиб, биринчи жаҳон Чемпионати ўтказилди.

Юқорида таъкидланганидек, маданий қадриятлардаги ворислик жараёни нафақат миллий маданиятлар ривожига ворислик бўлмай, балки бошқа халқлар маданиятидаги ютуқларни умумлаштиришдан ҳам иборатдир. Марказий Осиё минтақасида яшовчи халқларнинг маданияти қадим замонларда ҳам Ғарб ва Шарқ мамлакатлари билан яқин маданий алоқалар

асосида ривожланган. Маданий ҳамкорликнинг кенг кўлами, этник ва диний мазмундаги чекланмаганлик Ватанимиз маданиятининг асосий хусусиятидир. Ҳозирги даврда ҳам миллий маданиятни тиклашга асосий эътиборни қаратган ҳолда Ўзбекистон халқи жаҳон маданияти ва цивилизациясининг замонавий ютуқларини эгаллашга ҳаракат қилиб, жаҳон маданияти ривожига ҳисса қўшмоқда. Бу борада жадал амалий ишлар қилинмоқда: халқаро конкурс ва фестиваллар ўтказилди, чет мамлакатлар маданият кунлари ва санъат асарлари кўргазмаси намоёниш қилинди, ҳинд маданият маркази, француз маданият уйи сингари доимий фаолият кўрсатувчи маданият марказлари очилди; ўз ўрнида Ўзбекистон маданиятининг ўзига хос хусусиятларини назарий асослаш ва унинг жаҳон маданиятидаги ўрнини муносиб баҳолаш иштиёқи ҳам кучли. Бунинг далили сифатида «Мирзо Улуғбек ва унинг жаҳон цивилизациясига қўшган ҳиссаси» (1994). «Ўзбекистоннинг жаҳонда тутган ўрни ва роли. Бухоро ва жаҳон маданияти» (1995), «Ўрта Осиё ва жаҳон цивилизацияси» (1998) каби мавзуларда ўтказилган халқаро конференция ва семинарларни кўрсатиш мумкин.

Адабиётлар :

1. Каримов И.А. Истиқлол ва маънавият. –Т., 1994 й.
2. Каримов И.А. Миллий истиқлол мафкураси – халқ эътиқоди ва буюк келажакка ишончдир. –Т. 2000 й.
3. Есин А.Б. Введение в культурологию: Основные понятия культурологии в систематическом изложении. –М, 1999,
4. Ахмедова Э, Габидуллин Р. Культурология. –Т, 2001.
5. Э.Гулметов, Т.Қобулжонова, Ш.Эрназаров. Маданиятшунослик. Маърузалар матни. Т. 2000.